

علماء

کلیدواژه: علما، اسلام، پیامبران، بنی‌اسرائیل، انبیاء، علوم الهی.
پرسش: آیا علمای اسلام از پیامبران بنی‌اسرائیل برترند؟ آیا حدیث «العلماء فی امتی افضل من انبیاء بنی اسرائیل» صحت دارد؟
پاسخ: گفتاری بسیار شایع در میان عموم مردم و حتی بعضی از اهل علم وجود دارد که علمای اسلام، از انبیای بنی‌اسرائیل برترند؛ و در هنگام دلیل به این جمله عربی استناد می‌کنند: «علماء امتی افضل من انبیاء بنی‌اسرائیل». اما این روایت، یا روایتی که این معنا را برساند، در میان کتاب‌های اولیه حدیثی شیعه وجود ندارد؛ البته برخی کتاب‌ها آن را نقل کرده‌اند، ولی هیچ سندی برای آن نیاورده‌اند. همچنین هیچ شهرتی نیز پیرامون این روایت وجود ندارد. بنابراین این معنا و مفهوم، منبع حدیثی قابل اعتماد نداشته و نمی‌توان بنیانی حدیثی برای آن قائل شد و به‌عنوان یک **روایت** قطعی از آن بحث کرد.

فهرست مندرجات

- ۱ - [روایت اول](#)
 - ۱.۱ - [سند روایت](#)
 - ۲ - [روایت دوم](#)
 - ۲.۱ - [سند روایت](#)
 - ۲.۲ - [منابع اهل سنت](#)
 - ۲.۳ - [محتوای روایت](#)
 - ۳ - [بررسی روایت](#)
 - ۳.۱ - [بیان شباهت](#)
 - ۳.۲ - [علمای امت](#)
 - ۳.۲.۱ - [ائمه اطهار](#)
 - ۳.۲.۲ - [اعم از ائمه و علمای اسلام](#)
 - ۳.۲.۳ - [علما](#)
 - ۳.۳ - [دیدگاه مرحوم کاشف الغطا](#)
 - ۳.۴ - [وجه شباهت](#)
 - ۳.۴.۱ - [همانندی در درست‌ی حق](#)
 - ۳.۴.۲ - [واحد بودن شریعت](#)
 - ۳.۴.۳ - [اقسام مردم](#)
 - ۲.۵ - [وجه شباهت میان انبیای بنی‌اسرائیل و اهل بیت](#)
- ۴ - [بانیس](#)
- ۵ - [منبع](#)

روایت اول

گفتاری بسیار شایع در میان عموم مردم و حتی بعضی از اهل علم وجود دارد که علمای اسلام از انبیای بنی‌اسرائیل برترند؛ و در هنگام دلیل به این جمله عربی استناد می‌کنند: «علماء امتی افضل من انبیاء بنی اسرائیل».

← سند روایت

اما آنچه را که در سؤال به‌عنوان روایت مطرح شد و یا روایتی که این معنا را برساند، در میان کتاب‌های اولیه حدیثی شیعه وجود ندارد؛ البته برخی کتاب‌های غیر حدیثی آن را نقل کرده‌اند؛ ولی هیچ سندی برای آن ذکر نکردند، و هیچ شهرتی نیز برای آن در منابع وجود ندارد. بنابراین این معنا و مفهوم، منبع حدیثی قابل **اعتماد** نداشته و نمی‌توان بنیانی حدیثی برای آن قائل شد و به‌عنوان یک روایت قطعی از آن بحث کرد.

[۱] نائینی، میرزا محمدحسین بن عبدالرحیم غروی، المکاسب و البیع، ج ۲، ص ۳۳۵، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، چاپ اول، ۱۴۱۳ ه.ق. البته برخی از منابع آن را به‌عنوان استنباطی شخصی مطرح کرده‌اند. البته آن را به‌عنوان روایت مطرح نکرده‌اند.

روایت دوم

اما روایتی دیگر وجود دارد که می‌گوید: «علماء اُمّتی کُتّیاء بنی اسرائیل». در مورد این **حدیث** نخست سند آن را بررسی می‌کنیم، سپس به معنا و مفهوم آن می‌پردازیم.

← سند روایت

در میان کتاب‌های شیعی، تنها تعدادی از منابع، این حدیث را نقل کرده‌اند و هیچ‌کدام سند کاملی را برای آن ذکر نکرده و تنها به صورت مرسل آن را بیان کردند.
[۱۴] آملی، سید حیدر، تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم، ج ۱، ص ۵۱۴، چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، تهران، چاپ سوم، ۱۴۲۲ق.
بنابراین نمی‌توان با قطع و یقین این کلام را حدیث دانست.

← منابع اهل سنت

هم‌چنین این حدیث در تعدادی از منابع **اهل سنت** نیز نقل شده است.
[۱۵] **فخر رازی**، **ابوعبدالله مجد بن عمر**، **مفاتیح الغیب**، ج ۱۷، ص ۲۶۷، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۲۰ق.

[۱۶]

البته می‌توان این احتمال را داد که این روایت در بحث‌های کلامی مورد استفاده قرار می‌گرفته و **اهل سنت** که آن را در منابع خود داشتند، از آن استفاده می‌کردند و کم‌کم در میان شیعیان نیز رواج یافته و از آن‌جا که منع نقلی و عقلی بر آن نبوده، به صورت مرسل در کتاب‌های شیعه نقل شده است.

[۱۷] حر عاملی، **مجد بن حسن بن علی**، **الفوائد الطوسیة**، ص ۲۷۶، المطبعة العلمية، ایران، چاپ اول، ۱۴۰۳ ه ق؛ بعضی منابع این احتمال را تقویت کرده‌اند که علمای متأخر این حدیث را از منابع اهل سنت اخذ کرده باشند و نمی‌توان سبب‌های شیعی برای این حدیث وجود داشته باشد.

← محتوای روایت

اما به لحاظ محتوا، این روایت ابهامات بسیاری دارد! آیا انبیای بنی‌اسرائیل شامل **پیامبران اولوالعزم** آنها نیز می‌شود؟ آیا علمای امت پیامبر، تنها شامل ائمه اطهار که دارای مقام **ولایت** هستند می‌شود، یا این‌که تمام علمای اسلام، چه در سده‌های نخستین و چه در قرون بعدی، مصداق این روایت هستند؟ تشبیهی که در روایت وجود دارد به چه معناست و وجه تشبیه در روایت چیست؟ و ...
ما در این مجال تلاش می‌کنیم اندکی از ابهامات این روایت را روشن نماییم.

بررسی روایت

«علماء اُمّتی کُتّیاء بنی اسرائیل».

← بیان شباهت

در روایت از حرف تشبیه «کاف» استفاده شده است، و معمولاً تشبیه، در **مقام** بیان افضل بودن و یا تساوی نیست؛ بلکه نوعی شباهت را بیان می‌کند و بیان شباهت مقصود اصلی متکلم است؛ لذا نمی‌توان مفهومی قطعی از تساوی بین طرفین و یا عدم آن را استنباط کرد؛ اما در نهایت می‌توان از همین شباهت، تساوی در برخی جهات را استنباط کرد.

← علمای امت

اما در این‌که منظور از «علمای امت» **پیامبر** چه کسانی هستند، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد.

← ائمه اطهار

عده‌ای آن را تنها به **ائمه اطهار علیهم‌السلام** معنا کرده‌اند.

[۱۸] علامه حلی، حسن بن یوسف، الألفین، ص ۳۳۱، دارالهجرة، قم، ۱۴۰۹ ق؛ در این کتاب علامه حلی بحثی را مطرح می‌کند که اهل بیت - علیهم‌السلام - افضل از انبیاء بنی‌اسرائیل هستند و یا مساوی با آنان‌اند، او هر دو احتمال را بیان می‌کند، سپس در ادامه بحث، این روایت را بیان می‌دارد.

← اعم از ائمه و علمای اسلام

گروهی دیگر از علما نیز آن را اعم از ائمه‌ی اطهار و علمای اسلام (همان‌طور که ظاهر روایت نیز این‌گونه است) [تفسیر](#) کرده‌اند. [علی بن یونس نباطی بیاضی، الصراط المستقیم، ج ۱، ص ۱۲۱، کتاب‌خانه حیدریه، نجف، ۱۳۸۴ ق.](#)

←← علما

عده‌ای نیز ائمه را خارج از مصادیق روایت دانسته و قائل‌اند تنها علما مصداق روایت می‌باشند و ائمه از انبیای بنی‌اسرائیل بالاترند. [استدلال از فخر المحققین فرزند علامه حلی، به نقل از: خواجه‌ی مازندرانی خاتون‌آبادی، \(مجد\) اسماعیل، جامع الشتات، ص ۱۵۷، انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، بی‌تا.](#)

← دیدگاه مرحوم کاشف الغطا

از مرحوم کاشف الغطا پیرامون این [حدیث](#) سؤال شد که مقصود از علما در این حدیث: «علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل» آیا ائمه هستند یا علمای شیعه؟ و مقصود از انبیا، انبیای اولوالعزم و صاحبان شرایع نیز هستند یا انبیای دیگر غیر صاحبان [کتاب](#) و [شریعت](#). ایشان فرمودند: اگر علما را شامل ائمه هم بدانیم، انبیا نیز اعم از [اولوالعزم](#) خواهند بود و اگر فقط فقهای شیعه را مصداق روایت بدانیم، [انبیا](#) هم غیر صاحبان شرایع می‌باشند. [\[۹\]](#) شریعتی مجددتی، تفسیر نوین، مقدمه ص ۱، انتشار، تهران، ۱۳۴۶ ش.

کلام مرحوم کاشف الغطا با مبانی کلامی سازگاری بیش‌تری داشته و با سیاق روایت نیز مناسب است.

← وجه شباهت

اما در این‌که وجه شباهت بین دو طرف چیست، احتمالات بسیاری را ذکر کرده‌اند که تعدادی از آنها را از شیعه و [اهل سنت](#) نقل می‌کنیم:

←← همانندی در درستی حق

«... و همین است فرموده‌ی پیغمبر - صلی‌الله‌علیه‌وآله - «علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل» یعنی علما در درستی و راستی [حق](#) جستن و از همه چیز رو گرداندند، همانند پیغمبران بنی‌اسرائیل هستند». [\[۱۰\]](#) [حقی بروسوی اسماعیل، تفسیر روح البیان، ج ۵، ص ۴۶۶، دارالفکر، بیروت، بی‌تا.](#)

←← واحد بودن شریعت

«انبیای بنی‌اسرائیل تا زمان [حضرت عیسی علیه‌السلام](#) بر یک [شریعت](#) بودند و شریعت سابق را [اقامه](#) و احیا می‌کردند. علمای اسلام نیز بر همین سیاق بوده و بر یک شریعت‌اند و آن را [تلیغ](#) و احیا می‌کنند و از این باب پیغمبر فرمود: (علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل) پس همانا خداوند در این امت کسانی را می‌فرستد تا احیاگر [دین](#) باشند». [\[۱۱\]](#) نیشابوری، نظام‌الدین حسن بن مجد، تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان، ج ۱، ص ۳۳۰، دار الکتب العلمیه، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۶ ق.

←← اقسام مردم

«مردم بر سه دسته‌اند: عده‌ای ناقص هستند، عده‌ای کامل ولی نمی‌توانند در اصلاح ناقص کمک کنند و عده‌ای دیگر کامل‌اند و قدرت بر اصلاح [انسان](#) ناقص نیز دارند.

قسم اول عموم مردم هستند، قسم دوم اولیای الهی‌اند، قسم سوم انبیا.

و از آن‌جا که شایستگی انبیا در سیر انسان‌های ناقص به [کمال](#) متفاوت است، درجات آنها نیز متفاوت است.

از این باب [پیامبر اکرم](#) فرمود: «علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل»؛ پس در میان علما نیز مراتب و درجاتی وجود دارد و همین سبب تشبیه علمای اسلام به انبیای بنی‌اسرائیل شده است.»

[\[۱۲\]](#) [فخر رازی، ابوعبدالله مجد بن عمر، مفاتیح الغیب، ج ۱۷، ص ۲۶۷، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۲۰ ق.](#)

← وجه شباهت میان انبیای بنی‌اسرائیل و اهل بیت

«تشابه در میان علمای امت پیامبر و انبیای بنی‌اسرائیل در علوم الهیه‌ای است که آنها را از [خداوند](#) اخذ کرده‌اند و هیچ‌کسی در آن وجود ندارد؛ همانا انبیای بنی‌اسرائیل علوم خود را از طرف خداوند گرفته‌اند و [اهل بیت](#) نیز علوم خود را تنها از خداوند اخذ کرده‌اند و این وجه

شباهت بین آنهاست. همچنین منظور از علما، غیر اهل بیت نیستند؛ زیرا آنها علوم خود را کسب کرده‌اند؛ به خلاف انبیای بنی‌اسرائیل». [\[۱\]](#) آملی، سید حیدر، تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم، ج ۱، ص ۵۱۴، چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، تهران، چاپ سوم، ۱۴۳۲ق.

البته اینها تنها مواردی برای شباهت بین علمای اسلام و انبیای بنی‌اسرائیل بوده و می‌توان موارد دیگری را نیز بیان داشت که از فرصت این مختصر به دور است.

پانویس

۱. [↑](#) نائینی، میرزا محمدحسین بن عبدالرحیم غروی، المكاسب و البیع، ج ۲، ص ۳۳۵، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، چاپ اول، ۱۴۱۳ ه.ق. البته برخی از منابع آن را به‌عنوان استنباطی شخصی مطرح کرده‌اند. البته آن را به‌عنوان روایت مطرح نکرده‌اند.
۲. [↑](#) آملی، سید حیدر، تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم، ج ۱، ص ۵۱۴، چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، تهران، چاپ سوم، ۱۴۳۲ق.
۳. [↑](#) [فخر رازی، ابوعبدالله مجد بن عمر، مفاتیح الغیب، ج ۱۷، ص ۲۶۷، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۲۰ ق.](#)
۴. [↑](#)
۵. [↑](#) حر عاملی، مجد بن حسن بن علی، الفوائد الطوسیه، ص ۳۷۶، المطبعة العلمیه، ایران، چاپ اول، ۱۴۰۳ ه.ق؛ بعضی منابع این احتمال را تقویت کرده‌اند که علمای متأخر این حدیث را از منابع اهل سنت اخذ کرده باشند و نمی‌توان سبقه‌ای شیعی برای این حدیث وجود داشته باشد.
۶. [↑](#) علامه حلی، حسن بن یوسف، الألفین، ص ۳۳۱، دارالهجرة، قم، ۱۴۰۹ ق؛ در این کتاب علامه حلی بحثی را مطرح می‌کند که اهل بیت - علیهم‌السلام - افضل از انبیاء بنی‌اسرائیل هستند و یا مساوی با آنان‌اند، او هر دو احتمال را بیان می‌کند، سپس در ادامه بحث، این روایت را بیان می‌دارد.
۷. [↑](#) [علی بن یونس ناطی بیاضی، الصراط المستقیم، ج ۱، ص ۱۳۱، کتاب‌خانه حیدریه، نجف، ۱۳۸۴ق.](#)
۸. [↑](#) استدلال از فخر المحققین فرزند علامه حلی، به نقل از: خواجه‌نوی مازندرانی خاتون‌آبادی، (مجد) اسماعیل، جامع الشتات، ص ۱۵۷، انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، بی‌تا.
۹. [↑](#) شریعتی مجدتی، تفسیر نوین، مقدمه ص ۱، انتشار، تهران، ۱۳۴۶ ش.
۱۰. [↑](#) [حقی، یوسوی اسماعیل، تفسیر روح البیان، ج ۵، ص ۴۶۶، دارالفکر، بیروت، بی‌تا.](#)
۱۱. [↑](#) نیشابوری، نظام‌الدین حسن بن مجد، تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان، ج ۱، ص ۳۳۰، دار الکتب العلمیه، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۶ ق.
۱۲. [↑](#) [فخر رازی، ابوعبدالله مجد بن عمر، مفاتیح الغیب، ج ۱۷، ص ۲۶۷، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۲۰ ق.](#)
۱۳. [↑](#) آملی، سید حیدر، تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم، ج ۱، ص ۵۱۴، چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، تهران، چاپ سوم، ۱۴۳۲ق.

منبع

[پارک‌گاه اسلام کوئست.](#)

رده‌های این صفحه: [اخلاق اسلامی](#) | [تفسیر حدیث](#) | [جایگاه عالم](#) | [حدیث شناسی](#)